

KAJIAN TERHADAP KETOKOHAN ULAMA PENGAJIAN ILMU HADITH DI NUSANTARA

Muhammad Taufiq Mohd Mokhhani¹, Ahmad Mahyuddin bin Hj. Hassan²

1. Akademi Tamadun Islam, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan,
Universiti Teknologi Malaysia (UTM), Malaysia.
taufiqmokhhani@yahoo.com

2. Akademi Tamadun Islam, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan,
Universiti Teknologi Malaysia (UTM), Malaysia.
amdean01@yahoo.com

ABSTRAK

Pengajian ilmu hadith merupakan sebahagian bidang pengajian yang penting dalam Islam, sesuai dengan kedudukannya sebagai sumber kedua penting selepas al-Quran. Para ulama telah memberikan perhatian terhadapnya sama seperti perhatian mereka terhadap al-Quran. Ini terbukti apabila mereka telah meninggalkan khazanah yang tiada ternilai dalam pelbagai bidang ilmu yang berkaitan dengan hadith Rasulullah (s.a.w.). Penulisan ini akan menelusuri Pengajian ilmu hadith di Nusantara dengan memfokuskan kepada tokoh, karya dan institusi yang telah memberi sumbangan dan khidmat terhadap hadith Rasulullah (s.a.w.). Pada kurun ke 19 dan 20, dunia Islam memperlihatkan perkembangan yang agak menarik dalam bidang hadith di seluruh dunia terutama sekali dengan kemunculan tokoh-tokoh mutakhir seperti Nasirudin al-bani, Syu'aib al-Arnaut, Salim al-Hilali, Mashur Hassan al-Athari dan lain-lain. Di Malaysia, perkembangan bidang ilmu ini agak perlahan kerana kebanyakan karya dihasilkan secara terjemahan daripada kitab-kitab asal, kecuali sebilangan kecil sahaja yang boleh dianggap karya asal. Justeru, objektif kajian ini adalah untuk mengetengahkan serta menganalisis tokoh-tokoh ulama pengajian ilmu hadith di Nusantara. Kertas kerja ini adalah kajian awal yang bersifat kualitatif berbentuk analisis kandungan melibatkan kajian kepustakaan terhadap bahan seperti buku, kertas kerja, artikel, jurnal, penulisan ilmiah, serta kajian disertasi dan kaedah analisis data adalah berbentuk diskriptif. Implikasi kajian menunjukkan penelitian awal berkenaan dengan sumbangan ulama dan institusi formal dan non formal yang terlibat di dalam bidang pengajian ilmu hadith ini dapat dijadikan asas kepada usaha menjadikan pengajian ilmu hadith ini lebih mendalam dan komprehensif. Hasil kajian mencadangkan untuk melakukan kajian lanjutan tentang ketokohan ulama dalam pengajian ilmu hadith di Nusantara.

Kata kunci: Ketokohan Ulama: Pengajian Ilmu Hadith: Nusantara.

1.1 PENDAHULUAN

Kedudukan hadith sebagai sumber utama agama Islam telah mendorong hadith Nabi s.a.w. terus dipelajari. Hadith-hadith yang sahih dijadikan hujah dan dalil di dalam permasalahan agama.

Kedudukan hadith dalam syariat Islam telah mendorong hadith Nabi s.a.w tetap dipelajari. Hadith tetap menjadi sumber penghujahan dan pendalilan utama dalam kebanyakan karya penulisan walaupun karya-karya tersebut tidak dikategorikan dalam bidang hadith. Malahan hamper tiada

karya yang dihasilkan dalam bidang pengajian Islam yang tidak didukung dengan argument-argumen berdasarkan hadith.

Pada kurun ke-19 dan awal 20-an menyaksikan perkembangan yang agak perlahan dalam bidang hadith hampir seluruh dunia Islam. Dengan itu rantau ini termasuk Tanah Melayu tidak terkecuali. Fenomena kelesuan ini telah dijelaskan oleh Shaykh Ahmad Muhammad Syakir, seorang tokoh hadith mesir (meninggal pada 1958 masihi) pernah mencatatkan seperti berikut:

*"Adapun di zaman kita ini, orang telah pun meninggalkan sama sekali periwayatan hadith secara keseluruhan. Setelah itu mereka meninggalkan pula penumpuan terhadap hadith-hadith kecuali segelintir sahaja daripada mereka. Begitu sedikit sekali untuk anda lihat dari kalangan mereka yang ahli untuk menjadi penuntut ilmu-ilmu al-Sunnah, dan amat jauh sekali untuk anda dapati orang yang layak untuk menjadi seorang al-muhaddith (ahli hadith). Adapun darjat al-Hafiz, ia sudah pun terputus jejaknya dan telah ditutup oleh al-hafiz Ibn Hajar al-'Asqalani (meninggal pada 852 Hijriah). Kemudian al-Sakhawi (meninggal pada 902 Hijriah) dan al-Suyuti (meninggal pada 911 Hijriah) pula telah hamper untuk muncul menjadi al-Hafiz, dan kemudian tidak ada seorang pun yang muncul sesudah mereka berdua itu"*¹

Pengajian ilmu hadith merupakan sebahagian bidang pengajian yang penting dalam Islam, sesuai dengan kedudukannya sebagai sumber kedua penting selepas al-Quran. Para ulama telah memberikan perhatian terhadapnya sama seperti perhatian mereka terhadap al-Quran. Ini terbukti apabila mereka telah meninggalkan khazanah yang tiada ternilai dalam pelbagai bidang ilmu yang berkaitan dengan Hadith Rasulullah (s.a.w.). Penulisan ini akan menelusuri Pengajian hadith di Nusantara dengan memfokuskan kepada tokoh, karya dan institusi yang telah memberi sumbangan dan khidmat terhadap hadith Rasulullah (s.a.w.)

2.2 SEJARAH PERKEMBANGAN PENGAJIAN ILMU HADITH DI NUSANTARA.

Penulisan karya-karya Islam pada kurun ke-19 dan 20 di Malaysia khususnya dan di Nusantara umumnya telah didominasi oleh penulisan dalam bidang tauhid, fiqh dan tasawuf. Fenomena ini tidak menghalang hadith-hadith Nabi s.a.w untuk berkembang dan tersebar, walaupun agak ketinggalan dalam penghasilan karya dan penulisan.

Kedudukan hadith dalam syariat Islam telah mendorong hadith Nabi s.a.w tetap dipelajari. Hadith tetap menjadi sumber penghujahan dan pendalilan dalam kebanyakan karya penulisan walaupun karya-karya tersebut tidak dikategorikan dalam bidang hadith. Malahan hampir tiada karya yang dihasilkan dalam bidang pengajian Islam yang tidak didukung dengan argumen- argumen berdasarkan hadith.

Pada Kurun ke-19 dan awal 20-an perkembangan ilmu hadith di seluruh dunia Islam agak perlahan. Dengan itu, rantau ini termasuk Tanah Melayu tidak terkecuali. Shaykh Ahmad Muhamad Syakir, seorang tokoh hadith Mesir (meninggal pada 1958M) pernah mencatatkan seperti berikut:

*"Adapun di zaman kita ini, orang telah pun meninggalkan sama sekali periwayatan hadith secara keseluruhan. Setelah itu mereka meninggalkan pula penumpuan terhadap hadith-hadith kecuali segelintir sahaja daripada mereka. Begitu sedikit sekali untuk anda lihat dari kalangan mereka orang yang ahli untuk menjadi penuntut ilmu-ilmu al-sunnah, dan amat jauh sekali untuk anda dapati orang yang layak untuk menjadi seorang al-muhaddith (ahli hadith). Adapun darjat al-Hafiz Ibn Hajar al-'Asqalani, meninggal pada (852H). Kemudian al- Sakhawi, meninggal pada (902H) dan al-Suyuti meninggal pada (911H) pula telah hampir untuk muncul menjadi al-Hafiz, dan kemudian tidak ada seorang pun yang muncul sesudah mereka berdua,"*²

¹ Ahmad Muhammad Syakir, (1994), al-Ba'ith al-Hathith Syarh Ikhtisar 'Ulum al-Hadith, Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyah, hlm. 152.

² Ahmad Muhammad Syakir, 1994, al-Ba'ith al-Hathith Syarh Ikhtisar 'Ulum al-Hadith, Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, hlm. 152

Namun begitu, ini tidak bermakna hadith tidak dipelajari pada waktu itu. Hakikatnya, pengajaran dan pengajian hadith tetap wujud di institusi pengajian Islam di Semenanjung walaupun skop dan penekananannya berbeza. Antara kitab-kitab hadith yang diajar di institusi pengajian Islam tradisional iaitu di pondok-pondok dan di sekolah agama adalah seperti *Matan al-Arba'in* oleh Imam al-Nawawi, meninggal pada (656H), *Bulugh al-Maram* oleh Ibn Hajar, meninggal pada (852H), *Riyad al-Salihin* oleh Imam al-Nawawi, *Mukhtar al-Ahadith* oleh Ahmad Hasyimi. Turut dipelajari terutama pada kurun ke 20 antaranya sahih al-Bukhari dan Sahih Muslim. Namun begitu, banyak karya-karya utama dalam pengajian hadith tidak dipelajari.

Manakala dalam bidang ilmu hadith dirayah pula *Matan al-Bayquniyyah* menjadi kitab utama yang dipelajari. Dalam bidang penulisan pula, Syeikh Wan Ali Abdul Rahman al-kalantani adalah Ulama pertama yang menghasilkan karya yang dikategorikan sebagai karya hadith iaitu *al-Jawhar al-Mawhub*.³ Manakala Tok Khurasan⁴ pula dianggap sebagai pelopor dan penyumbang kepada perkembangan pengajian hadith di Tanah Melayu khasnya di Kelantan.

³ Terdapat beberapa kritikan terhadap kitab ini oleh Dr. Abdul Hayei Abdul Sukor. Beliau telah membawa beberapa contoh berkaitan fakta-fakta yang tidak tepat berkaitan hadith-hadith Nabi s.a.w yang terkandung di dalam kitab *al-Jawhar al-Mawhub* ini. Lihat *Utusan Zaman*: 8 Januari 1995.

⁴ Nama penuh beliau ialah Abu 'Abdullah Sayyid Hasan bin Nur Hasan. Berasal daripada wilayah khurasan di Republik Islam Iran dan kemudiannya berhijrah ke Afghanistan. Beliau dilahirkan di Bhafar, Pakistan pada tahun (1875M/1292H). Berhijrah ke Kelantan pada tahun 1911M/1912M ketika usianya mengjangkau 37 tahun. Beliau dianggap sebagai tokoh yang telah menyemarakkan pengajian hadith di Kelantan Antara sumbangan beliau ialah memperkenalkan serta mengajar kitab-kitab hadith terutamanya kutub al-sittah di Kelantan. Antara sumbangan beliau ialah memperkenalkan serta mengajar kitab-kitab hadith terutamanya kutub al-Sittah di Kelantan. Beliau meninggal dunia pada hari Isnin 16/17 Ramadhan 1363 bersamaan 4 September 1944. Lihat Ismail Che Daud (2001), *Tokoh-tokoh ulama semenanjung Melayu* (1), *Klantan: Majlis Ugama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan*, h.435 hingga 449.

2.3 TOKOH-TOKOH ULAMA' HADITH DAN PERANANNYA.

1. Mohamed Idris bin Abdul Raof al-Marbawi al-Azhari.⁵

Beliau terkenal dengan gelaran al-Marbawi iaitu bersempena dengan nama kampung asal keluarganya di Lubuk Merbau yang terletak dalam daerah Kuala Kangsar, Perak. Manakala al-Azhari pula merujuk kepada Universiti al-Azhar di Mesir tempat beliau menimba ilmu dalam bidang pengajian Islam. Al-Marbawi dilahirkan pada 28 Zulkaedah 1313H bersamaan 12 Mei tahun 1896 di kampung Masfalah Mekah Mukarramah. Tarikh dan tempat lahirnya ini dinyatakan dalam kamusnya yang terkenal iaitu *Kamus al-Marbawi*.⁶

Al-Marbawi berasal daripada keluarga yang taat beragama dan teguh memegang prinsip dan nilai keIslaman. Bapa beliau bernama Abdul Raof bin Jaafar bin Idris manakala ibunya pula ialah Asma binti Abdul Karim bin Dasah. Bapa beliau berasal daripada keturunan Minangkabau, Sumatera.

Beliau telah mendapat pendidikan awal di Mekah. Di sana beliau telah Berjaya menghafaz sebanyak enam belas juzuk sebelum beliau dan keluarganya kembali ke tanah air pada tahun 1902 M.

Di Tanah Melayu, al-Marbawi bersama keluarganya menetap di Lubuk Merbau yang terlatak di Kuala Kangsar, Perak. Pada ketika itu juga, beliau telah dihantar belajar di Sekolah Melayu Lubuk Merbau bermula dari usianya 11 tahun sehingga beliau lulus darjah lima pada usianya 15 tahun ketika itu.⁷

Minat dan kecenderungan beliau dalam bidang pengajian Islam telah mendorong beliau untuk menyambung pengajiannya

⁵ Ejaan Mohamed pada nama beliau adalah sebagaimana yang tercatat pada kad pengenalan beliau yang disimpan di Pusat Islam Malaysia (sekarang JAKIM). Lihat Ismail Mat Ludin (1991), "*Syeikh Idris Marbawi Dan Sumbangannya*", (*Kertas Projek di Jabatan Pengajian al-Quran dan Sunnah, Universiti Kebangsaan Malaysia*) hlm. 1.

⁶ Mohamed Idris 'Abd al-Raof al-Marbawi Dr (t.t), *Kamus Idris al-Marbawi Arabi-Melayu*, T.T.P: Dar al-Fikr, hlm. 292.

⁷ Nama sekolah tersebut kemudiannya telah ditukar kepada Sekolah Kebangsaan Syeikh Mohd Idris al-Marbawi sebagai mengenang jasa dan sumbangan beliau kepada umat Islam. Lihat *Utusan Melayu*, 18 Mei 1975. Hlm 14.

di pondok Syeikh Wan Muhammad yang terletak di Bukit Candan Kuala Kangsar Perak. Syeikh Wan Muhammad merupakan mufti Perak pada waktu itu. Beliau mempelajari ilmu hafazan selama tiga tahun di pondok berkenaan. Setelah itu beliau menyambung pengajiannya ke pondok Tuan Hussein Nasir bin Muhammad Taib al-Mas'udi di Kedah. Pengajian sistem pondok yang begitu intensif dan bersifat menyeluruh telah mendorong beliau untuk terus menjelajahi lautan ilmu dengan meneruskan pengembaraan ilmunya ke pondok Syeikh Ahmad Fatani bertempatnya di Padang Lalang Bukit Mertajam. Setelah empat tahun beliau menuntut ilmu di situ, beliau meneruskan lagi pengajiannya di pondok Tok Kenali, Kelantan. Pemergian beliau ke pondok Tok Kenali ditemani oleh adiknya Hj Abdullah, Hj Tahir dan Bapa Saudaranya Hj Dai bin Hj Abdul Karim iaitu adik kepada ibunya.

Setelah tamat pengajian di pondok Tok Kenali, beliau menamatkan bujangnya dengan menikah bersama Khadijah binti Muhammad Adham. Setelah kelahiran anaknya yang pertama kemudian telah meninggal dunia, beliau terus berangkat ke Mesir. Pemergian ke Mesir ditemani oleh sepupunya Ilyas bin Mohamed Arshad manakala isterinya ditinggalkan buat sementara bersama keluarganya di tanah air. Setelah beberapa tahun menuntut ilmu, akhirnya kesungguhan beliau berhasil dalam menamatkan pengajiannya dari Universiti al-Azhar serta beliau telah berjaya memperolehi Syahadah 'Aliyyah daripada universiti tersohor dalam bidang pengajian Islam itu.

Karya-karya

1. Kamus al-Marbawi
2. Kitab Perbendaharaan Ilmu
3. Mu'jam al-Kainah
4. Tafsir Quran al-Marbawi⁸ – Juzuk ١

⁸ Mohamed Idris bin 'Abd al-Raof al-Marbawi Dr. (1938) Tafsir Quran al-Marbawi, kaheerah: al-Matba'ah al-Marbawiyya. Hlm mukadimah. Kitab Tafsir Quran al-Marbawi – juzuk ١ ini mengandungi tafsir surah al-fatihah dan al-Baqarah yang dibahagikan kepada tiga juzuk. Juzuk pertama mengandungi tafsir ayat al-Fatihah dan tafsir ayat al-Baqarah bermula dari ayat pertama hingga ayat ke 141. Juzuk kedua pula dimulai dengan ayat ke 142 hingga ayat ke 252 manakala juzuk ketiga pula dimulai dengan ayat 253 hingga ayat 286. Kitab ini telah diselesaikan penulisannya pada malam isnin 22 Rabiul al-Awwal tahun 1357H

5. Tafsir Surah Yasin Bahasa Melayu⁹
6. Kitab Bahr al-Madhi
7. Kitab Idangan Guru Sahih al-Bukhari dan Muslim¹⁰
8. Kitab Bulugh al-maram Sera Terjemah Melayu¹¹
9. Punca Agama dan Pati Hukum Ibadat¹²
10. Nizam al-Hayat (Peraturan Hidup Umat Islam)¹³
11. Asas Islam¹⁴

2. Mustafa Bin Abdul Rahman

Nama penuh beliau ialah Mustafa bin Abdul Rahman bin Mahmud bin Salleh. Beliau dilahirkan pada tahun 1918M di Gunung Semannggol, Perak. Di kalangan Kampungnya, beliau terkenal dengan gelaran Pak Wa. Manakala di kalangan gurunya pula beliau terkenal dengan gelaran Mustafa Naim.

Susur galur keturunan beliau dari sebelah bapanya berasal dari Kampung Dewan beta, Kota Bharu, Kelantan. Datuknya Mahmud bin salleh, tinggal di tepi laut di Kuala Selinsnf. Manakala Ibunya Pula Berasal dari Klang iaitu penduduk asal Bugis. Apabila bertemu Jodoh mereka sama-sama berpindah ke Gunung Semangol, Perak.

bersamaan 23 April 1938M. Ia dicetak pada bulan Safar 1357H bersamaan dengan bulan Mei 1938M di percetakan beliau sendiri iaitu al-Matba'ah al-Marbawiyyah. Kitab ini dimulakan dengan puji-pujian dan salawat kepada nabi Muhammad & diikuti dengan kaedah menggunakan tafsir ini serta kaedah fihris ayat dan kandungan bagi setiap juzu.

⁹ Mohamed Idris bin 'Abd al-Raof al-Marbawi Dr. (1935) Tafsir Surah Yasin Bahasa Melayu Quran al-Marbawi, kaheerah: al-Matba'ah Mustafa al-babi al-Halabi wa Awladuhu.

¹⁰ Mohamed Idris bin 'Abd al-Raof al-Marbawi Dr. (1934) Idangan Guru Sahih al-Bukhari wa Muslim, Kaheerah: al-Matba'ah al-Marbawiyyah.

¹¹ Mohamed Idris bin 'Abd al-Raof al-Marbawi Dr. (t.t) Bulugh al-Maram serta Terjemah Melayu, Kaheerah: al-Matba'ah al-Marbawiyyah.

¹² Mohamed Idris bin 'Abd al-Raof al-Marbawi Dr. (t.t) Kitab Punca Agama Dan Pati Hukum-Hukum Ibadat, cet 3, Kaheerah: al-Matba'ah al-Marbawiyyah.

¹³ Mohamed Idris bin 'Abd al-Raof al-Marbawi Dr. (1938) Nizam al-Hayah Peraturan Hidup Umat Islam, Zi United Press, Penang.

¹⁴ Lihat iklan mengenai kitab ini di bahagian akhir Kamus Idris al-Marbawi 'Arabi-Melayu, T.T.P: Dar al-Fikr, cet. 5, hlm. 402

Ayah beliau, Hj Abdul Rahman pernah belajar di Universiti al-Azhar Mesir dan di Masjidil al- Haram. Haji Abdul Rahman adalah di antara orang Melayu terawal yang mendapat pendidikan sebegitu lantaran kedudukan kewangan yang baik dan berasal daripada keluarga yang kuat pegangan agama Islam.

Setelah kembali daripada mesir, beliau membuka Pondok al-Rahimiah pada tahun 1918 dan menolak segala tawaran jawatan yang ditawarkan kepadanya. Beliau mengajar masyarakat di dalam pelbagai disiplin ilmu termasuklah tafsir dan hadith.

Ibunya bernama Mariam binti Andak. Mendapat pendidikan secara tidak formal di rumah dan bekerja sepenuh masa sebagai seorang suri rumah. Di samping itu, mengambil peluang berjasa kepada masyarakat dengan mengajar al-Quran.

Mustafa Abdul Rahman merupakan anak sulung daripada tujuh orang adik beradik. Mereka semua mendapat pendidikan awal daripada ayahnya di Pondok al-Rahmaniah, kemudian melanjutkan pelajaran di tempat lain. Setelah tamat belajar, mereka menjadi tenaga pengajar dan memberi sumbangan dalam membangunkan Ma'ahad al-Ihya al-Syarif demi menjaga kelancaran sistem persekolahan yang merupakan warisan keluarganya.

Beliau memulakan kehidupan berkeluarga ketika berumur 26 tahun apabila berkahwin dengan seorang perempuan pilihan keluarganya Rohiyah Yahya pada Februari 1943. Isterinya berasal dari Taiping Perak. Ketika itu isterinya berumur 17 tahun. Perkahwinan beliau dan Puan Rohiyah Yahya tidak dikurniakan cahaya mata. Lalu mereka mengambil 2 orang anak saudara isterinya sebagai anak angkat iaitu Farid bin Mustafa dan Nor Aisyah binti Mohd Zin.

Beliau juga dikenali di kalangan masyarakat kampung dan masyarakat luar sebagai seorang yang mempunyai hubungan yang baik dan bergaul dengan semua orang. Tingkah laku beliau yang lemah lembut menambat hati mereka dan menyebabkan beliau mudah didekati. Beliau seorang yang pendiam sejak kecil dan hanya akan bercakap perkara-perkara yang berfaedah dan ketika perlu sahaja.

Beliau mempunyai ingatan yang kuat, rajin membaca, mengulangkaji dan rajin menulis. Beliau hanya akan tidur sekejap pada waktu malam dan lebih banyak menghabiskan masa dengan membaca buku sehingga awal pagi. Beliau menghabiskan masa menulis pada waktu malam dan mengajar di siang hari. Beliau dikenali sebagai seorang yang mempunyai kesungguhan dan komitmen yang tinggi terhadap ilmu pengetahuan.

Beliau mendapat pendidikan awal di Sekolah Melayu Semanggol, kemudian menyambung pengajian di Pondok al-Rahmaniah. Selepas itu, beliau menyambung pengajian di peringkat tinggi di Madrasah Idrisiah, Kuala Kangsar, Perak selama 6 tahun.

Beliau sangat mahir berkomunikasi dalam bahasa arab dan sering mempelajari bersama guru di pondok, Madrasah Idrisiah dan melalui pembacaan kitab-kitab Arab. Beliau juga mampu bertutur dalam bahasa Inggeris dengan baik memandangkan pada masa itu, sistem pengajian di Madrasah Idrisiah menekankan bahasa Inggeris. Beliau juga mendapat pendidikan tidak formal melalui pengajian gaya pos dari negara Arab sebagai tambahan kepada pelajarannya.

Antara guru-gurunya adalah Ustaz Abdullah Fahim, Ustaz Abu Bakar al-Bakir, Ustaz Ahmad Fuad, Ustaz Ahmad al-Subki, Ustaz Yahya Nasim, Ustaz Sulaiman Najib dan Ustaz Jamaluddin Idris. Beliau juga berguru dengan ulama darri luar Negara seperti sheikh Mustafa Ramadan (Yugoslavia) Sheikh Hassan al-Yamani (Mekah) dan Sheikh sulayman Abu Mas'ud. Guru yang paling memberi pengaruh kepada diri Mustafa Abdul Rahman adalah Ustaz Abdullah Fahim.

Mustafa Abdul Rahman telah menghembuskan nafasnyanya yang terakhir pada hari Isnin, 28 Oktober 1968M bersamaan 6 Sya'ban 1388H di rumah ibunya di Gunung Semanggol yang mana ketika itu beliau berusia 51 tahun. Beliau juga dikebumikan di tanah perkuburaan Islam di kampungnya Gunung Semanggol.

Karya Mustafa Abdul Rahman.

1. Tafsir al-Quran al-Hakim
2. Kitab Hadith terjemahan Mukhtasar Ibn Jamrah
3. Hadith Empat puluh
4. Sabda dan Utusan Ilahi,
5. Pedoman Hadith Junjunan Rasulullah s.a.w
6. Pelajaran Hadith untuk Penuntut-penuntut Sekolah Agama di Tanah Melayu (mengandungi 124 Hadith al-Nawawi dan maknanya yang ringkas)

Syeikh Abdul Halim al-Hadi

Syeikh Abdul Halim al-Hadi merupakan satu nama yang asing bagi masyarakat di negara ini. Namun sumbangannya terhadap perkembangan ilmu hadith di Tanah Melayu pada kurun ke-20 adalah sesuatu yang tidak ternilai harganya.

Nama penuh beliau ialah Haji Abdul Halim bin Haji Noh bin Haji Abdul Hadi bin Mayan Terona. Beliau terkenal dengan nama Haji Abdul Halim al-Hadi, iaitu dinisbahkan kepada datuknya.

Beliau dilahirkan pada tahun 1904 di Bayan Lepas, anak kepada pasangan Haji Noh bin Haji Abdul Hadi dan isterinya Itam merupakan anak sulong daripada lima orang adik beradik. Selepas kematian ibunya, bapanya telah berkahwin dengan Hajjah Wan Hasanah dan dikurniakan tiga orang lagi cahaya mata.

Hasil perkahwinan beliau dengan Hajjah Che Tom bt Abdul Rahman pada awal 1920an, mereka telah dikurniakan lapan orang cahaya mata. Sebelum kewafatannya, beliau sempat berwasiat agar segala koleksi karya-karyanya diberikan kepada anak-anak muridnya dan sesiapa yang bertanya tentang beliau. Syeikh Abdul Halim al-Hadi meninggal dunia pada tanggal 5 Mei 1981 pada jam 4 petang ketika umurnya telah mencecah 77 tahun. Pendidikan.

Syeikh Abdul Halim mula mendapat pendidikan awal di Sekolah Melayu Tanjung Piandang, Parit Buntar, Perak. Beliau kemudiannya meneruskan pengajian di Bayan Lepas dan seterusnya di Kepala Batas. Ketika di Bayan Lepas beliau mula berkenalan dengan

Syeikh Abdullah Fahim yang merupakan seorang tokoh agama terkenal di Tanah Melayu pada waktu itu. Secara umumnya, Haji Abdul Halim mempunyai ramai guru, Namun Syeikh Abdullah Fahim merupakan guru yang paling rapat dengan. Maka tidak hairanlah jika didapati pandangan dan pendapatnya banyak dipengaruhi oleh pandangan Syeikh Abdullah Fahim.

Setelah berpindah ke Kepala Batas bersama gurunya ini, beliau telah menjadi salah seorang dari lima orang murid terawal yang belajar di Madrasah Da'irah al-Ma'arif al-Wataniyah. Antara rakan-rakan yang seangkatan dengan beliau yang berguru dengan pengasas Madrasah ini iaitu Syeikh Abdullah Fahim ialah Abu Bakar al-Baqir, Haji Mohamad Saman Kati, haji Che Hussin Dol dan Haji Ghazali. Selain dari menuntut ilmu di Negara sendiri, Haji Abdul Halim al-Hadi juga pernah merantau ke Mekah untuk menunaikan haji dan Menyambung pengajiannya di sana melebihi 10 tahun. Beliau telah mendalami ilmu-ilmu Islam seperti tauhid, fiqh, mustalah al-Hadith, usul fiqh hadith, tafsir, falak, qawa'id, tasawuf dan banyak lagi. Namun pengajian beliau lebih bertumpu kepada bidang hadith.

Karya-karya Haji Abdul Halim

1. Tajdhib Atrah al-Hadith.
2. Ilham al-Bari Syarh Sahih al-Bukhari.
3. Syarah Sahih Muslim.
4. Idah al-Kalam fi Arkam al-Islam.
5. Risalah Pengajaran Uagama.

3. Abu Bakar Palestin

Nama penuh beliau ialah Haji Abu Bakar bin Haji Hanafiah bin Haji Taib bin Haji Ismail bin Ahmad al-Qadhi. Nama gelaran bagi kenalan yang rapat dengan beliau ialah Pak Njang. Selain itu, Abu Bakar juga dipanggil dengan panggilan kehormatan iaitu Tok Sheikh Bakar.

Manakala gelaran Palestin yang diberikan kepada Abu Bakar pula disebabkan beliau pernah merantau ke Palestin. Ini disebabkan pada ketika itu orang Melayu jarang dapat menjejakan kaki ke Palestin. Di antara orang Melayu yang pergi ke Palestin sezaman dengan beliau ialah Haji Sulaiman Palestin dan Haji Rasyid Hasyim Palestin.

Abu Bakar dilahirkan pada tahun 1908 di Kampung Gandai, air Hitam, Mukim Jerlun, Daerah Kuabang Pasu, Kedah Darul Aman. Kampung ini terletak kira-kira 20 Kilometer dari utara Alor setar. Beliau merupakan anak bongsu daripada empat orang adik beradik. Kakaknya yang sulung, Hajah Salasiah meninggal di Mekah manakala dua orang lagi saudara kandungannya mati ketika kecil.

Sacara tradisinya orang-orang Melayu akan menghantar anaknya untuk belajar al-quran sebelum didedahkan dengan ilmu yang lain. Begitu juga dengan Abu Bakar yang memulakan pengajian al- Qur'an semasa kecil dengan berguru kepada kepada Haji Abdullah bin Haji Seman iaitu bapa saudara isteri beliau. Ketika berumur 13 tahun iaitu pada tahun 1921, Abu Bakar memulakan pengajian formal selama tiga tahun di Sekolah Kebangsaan Ayer Hitam. Kemudian pada tahun 1924, ayah beliau telah menghantar Abu Bakar untuk melanjutkan pelajaran agama di Mekah. Kebiasaan orang Kedah pada masa itu terlebih dahulu menuntut ilmu di pondok-pondok sekitar daerah. Namun begitu, Abu Bakar tidak memulakan pengajian di pondok-pondok berdekatan.

Beliau berangkat ke Mekah untuk menuntut ilmu dengan menaiki kapal. Pada masa itu, sistem pengangkutan laut semakin mudah. Ramai di antara golongan belia-belia Melayu yang pergi menunaikan haji dan seterusnya tinggal di Mekah untuk melanjutkan pengajian. Abu Bakar belajar di Mekah selama 20 tahun bermula dari tahun 1924 hingga 1944. Pusat pengajian beliau adalah di dalam Masjid al-Haram dan rumah-rumah Ulama' di sekitar Mekah.

Semasa perang dunia kedua (1939-1945), Abu Bakar terpaksa keluar dari Mekah kerana kesempitan hidup akibat perang. Bantuan kewangan daripada keluarga pula tidak sampai kerana perang sedang meletus. Tambahan pula makanan amat berkurangan. Oleh itu pada tahun 1944M/1363H, beliau nekad untuk ke Palestin dengan tujuan untuk mencari pekerjaan.

Di Palestin, Abu Bakar mencuba beberapa pekerjaan. Antaranya sebagai pencuci pakaian (dobi) dan bekerja di kilang kimia memproses garam untuk dijadikan peledak atau racun. Abu Bakar juga pernah bekerja sebagai tukang

masak untuk pasukan polis Palestin. Selepas itu beliau bekerja pula di kilang membuat bahan letupan selama satu tahun setengah.

Abu Bakar menetap di Palestin selama tiga tahun satu bulan. Setelah tamat perang Dunia Kedua, iaitu pada tahun 1947, beliau mengambil keputusan untuk pulang ke tanah air. Menurut catatan beliau sendiri:

"Bermula tarikh masuk saya ke negeri Palestin pada bulan Safar 1363 Hijrah (1944M) dan tarikh keluar daripadanya pulang ke negeri pada bulan Rabi'ul Awal tahun 1366 (1947M) dengan penerbangan B.O.A.C"

Tempoh Abu Bakar berada di Mekah dan Palestin adalah selama lebih 23 tahun iaitu 20 tahun di Mekah dan 3 tahun di Palestin. Disebabkan terlalu lama tinggal di luar Negara, Abu Bakar tidak begitu fasih berbahasa melayu ketika mula menjejakkan kaki ke tanah air. Beliau pulang dengan ilmu penuh di dada untuk disebarkan kepada masyarakat.

Beliau meninggal dunia pada usia 90 tahun pada tanggal 6 Oktober 1998. Jenazah beliau dikebumikan di tanah Perkuburan Islam, Masjid Ayer Hitam.

Karya Akidah

1. Kitab al-Wahid fi Bayan al-Tawhid.
2. Kitab Tawhid al-Abrar bi Sharh Nuzum Muhammad al-Bisyar
3. Kitab Tawdih al-Afham bi Sharh Aqidah al-'Awwam.
4. Kitab Jam' al-Lali bi Tawdih Manzumah Bad' al-Amali
5. Kitab Sharh al-'Aqidah Pada Huraian Nazam al-Jawharah.
6. Kitab Bidayah al-'Abidin Hiya Ma'rifah Allah Rabb al-'Alamin.
7. Kitab Bidayah al-'Abidin
8. Kitab Terjemahan al-Fiqh al-Akbar
9. Kitab Sharh al-'Aqidah al-Sahihah fi Bayan al-Firqah al-Najiyah
10. Kitab Sahl al-Murid bi Sharh Qawa'id al-'Aqaid
11. Kitab Sabil al-I'tiqadiyyah bi Sharh Risalah al-Qudsiyyah
12. Kitab al-Da'iy li Salam fi 'Aqaid Ahl al-Islam
13. Kitab Sharh Aqidah al-Tahawiyyah.

Karya Tasawuf

1. Risalah al-Nur
2. Kitab Mudhakarrah Ma'a al-Ikhwan wa al-Muhadasah Ma'a al-Ashab al-Raghibin fi Fanni al-'Urfan
3. Risalah Qut al-Salikin ila Allah Rabb al-'Alamin
4. Kitab al-Kashf wa Tabyin fi Ghurur al-Khalq Ajma'in
5. Kitab Hikam Ibn Madyan
6. Kitab al-Irshad al-Muta'abbidin.
7. Bidayah al-'Abidin
8. Terjemahan Hikam Ibn 'Ata Allah
9. Terjemahan Kitab Ayyuha al-Walad.

Karya Fiqh

1. Kitab I'ana al-musalli
2. Kitab Tadhkirah al-Musalli
3. Tadhkirah al-Qadiyyah
4. Kitab Ibadah al-Najiyah
5. Kitab Tadhkirah al-Nashi'in
6. Kitab al-Tatimmah fi Ibadah al-Sawm wa al-Salat
7. Kitab Hidayah al-Nasik

Karya Sirah

1. Kitab Nur al-Safa fi Akhbar al-Mustafa
2. Busra al-Labib fi Bayan Sirah al-Habib
3. Kitab Qut al-Nuhtaj Fi Qissah al-Isra' wa al-Mi'raj
4. Kitab Busyrah li al-Bayt bi Shama'il al-Habib
5. Kitab 'Ilm Tarikh al-Nabawi.

Karya Hadith

1. Kitab Lubab al-Hadith
2. Kitab Misbah al-zalam
3. Kitab Arba'in li al-Nabhaniyyah
4. Sheikh Abdullah Basmeih

Nama penuh Sheikh Abdullah Basmeih adalah Sheikh Abdullah Basmeih bin Sheikh Muhammad Basmeih. Sandaran Basmeih adalah merujuk kepada kalimah asalnya iaitu Basumayh iaitu satu gelaran yang dibeikan kepada golongan peniaga dari hardamawt, Yaman. Beliau adalah berketurunan dan berasal dari Tanah Arab dan memiliki taraf kewarganegaraan Malaysia. Bapa beliau bernama Sheikh Muhammad Basmeih bin

Salleh Basmeih yang berasal dari Hardamawt. Ibu beliau bernama 'Aishah binti 'Abd Allah bin Hammad yang berasal dari wilayah Bishah, Saudi Arabia. Beliau dan tinggal bersama datuk beliau berpindah ke sana.

Sheikh Abdullah Basmeih dilahirkan pada 29 Disember 1912M di Ma'abadah iaitu di satu tempat yang tidak jauh dari kawasan masjid al-Haram dan Mekah pada ketika itu dibawah pemerintahan Turki Othmaniyah. Ibu beliau kemudian meninggal dunia ketika beliau berumur lingkungan dua tahun. Selepas itu beliau dipelihara oleh ibu saudara beliau yang bernama Khadijah Hammah. Ibu saudara beliau tidak mempunyai anak, dan dengan itu beliau mendapat sepenuh kasih sayang daripada ibu saudaranya itu.

Bapa beliau sering berulang alik antara Mekah dan Tanah Melayu membawa Jemaah haji. Dalam kesempatan tersebut, bapa beliau telah berkahwin dengan seorang wanita di Tanah Melayu bernama Yang Chik bin Haji Kesah. Hasil dari perkahwinan tersebut telah melahirkan dua orang saudara sebapa beliau yang bernama Sheikh Sa'id dan Sheikh Salim. Ketika itu Sheikh Abdullah Basmeih masih berada di Mekah dibawah peliharaan ibu saudara beliau.

Pendidikan awal Sheikh Abdullah Basmeih adalah semasa beliau berada di Mekah. Ketika usia 7 tahun beliau telah di hantar oleh ibu saudara beliau untuk belajar di suatu tempat bernama Suq al- Layl, suatu kawasan berhampiran dengan Masjid al-Haram untuk belajar tentang agama. Beliau belajar di sini sehingga khatam al-Quran dan mampu untuk menulis dan membaca serta dapat menguasai bahasa Arab sepenuhnya.

Ketika belasan tahun, dalam lingkungan tahun 1927, beliau telah dibawa oleh bapa beliau Sheikh Muhammad Basmeih untuk belayar ke Tanah Melayu dan menetap bersama ibu tiri serta dua orang saudara sebapa beliau. Pada masa yang sama membantu bapa beliau menguruskan kedai makan di Pasar Nyiur, Melaka. Walaupun beliau telah menjangkau usia 14 tahun, tetapi beliau masih belum menguasai bahasa Melayu. Lalu beliau dimasukkan ke Sekolah Melayu Pengkalan Balak melalui pertolongan guru besar sekolah tersebut yang

bernama Cikgu Tambi Chik bin Abdul Karim dan menduduki darjah satu.

Beliau kemudian bertukar ke sekolah Melayu Bukit Cina, tetapi kembali ke Sekolah Melayu Pengkalan Balak setelah bapa beliau sakit dan kemudiannya meninggal dunia. Pemergian bapa beliau menyebabkan beliau bekerja membantu ibu tiri dan adik-adik tiri beliau sambil bersekolah. Pada tahun 1931, beliau tamat darjah lima dan tidak dapat menyambung pengajian beliau ke peringkat lebih tinggi di atas faktor kewangan. Beliau sentiasa berulang alik ke rumah bapa angkat beliau, Tuan Haji Abdul Jalil bin Abdullah, bekas guru besar Maktab Melayu untuk membaca pelbagai jenis buku dan majalah di rumah tersebut. Pembelajaran dan pembacaan beliau menjadikan beliau seorang yang mampu untuk menguasai bahasa Melayu dengan baik di samping faktor masyarakat di sekeliling beliau.

Sepanjang hidup beliau, Sheikh Abdullah Basmeih melakukan pelbagai jenis pekerjaan dan merantau ke pelbagai negeri. Semasa di Singapura, beliau telah berkahwin buat kali pertama dengan anak Haji Ali bin Mohd Tahir seorang ahli perniagaan yang banyak membantu beliau dalam bidang perniagaan. Daripada isteri beliau yang bernama Hajjah Hawa tersebut, beliau dikurniakan 23 orang anak. Beliau membuka sebuah warung di belakang Queen Theatre di Geylang, Singapura bersama isteri beliau. Bermula dari sinilah beliau dapat mengenali ramai penulis-penulis khususnya daripada Warta Malaya. Disamping berniaga, beliau juga mengambil peluang untuk menulis sama ada rencana, kritikan atau terjemahan daripada sesebuah kitab. Tulisan beliau mendapat perhatian ramai. Pada tahun 1950, beliau ditawarkan jawatan Pembantu Pengarang di Syarikat Qalam Press.

Pada 12 Februari 1968, beliau dipinjamkan ke Jabatan Perdana Menteri untuk mentafsir dan menterjemah makna al-Quran dan memegang jawatan sebagai pentafsir al-Quran sementara. Pada 1 Disember 1977, beliau bertukar ke jawatan sebagai Pegawai Hal Ehwal Agama Islam dengan kontrak yang sama seperti jawatan sebelum ini.

Pada tahun 1987, Isteri beliau Hajjah Hawa Puteh meninggal dunia. Masuk tahun berikutnya beliau berkahwin pula dengan Hajjah Rahmah bt Abu Taib tetapi tidak dikurniakan anak.

Sepanjang khidmat beliau dalam pelbagai jawatan khususnya dengan Jabatan Perdana Menteri, telah memberi peluang kepada beliau bagi menulis dan menghasilkan karya dengan banyak. Antaranya seperti Tafsir Pimpinan al-Rahman Kepada Pengertian al-Quran, Siri Mastika Hadith (Muqaddimah, Jilid 1,2 dan 3), Panduan Menguruskan Jenazah, Khutbah Haji Wida' Khutbah Rasulullah s.a.w, Kedudukan Masjid Dalam Islam, dan Panduan Zakat dan Khairiat.

Karya-karya Sheikh Abdullah Basmeih

1. Riwayat Hidup Nabi Muhammad s.a.w,
2. Hikayat Salahuddin al-Ayyubi (4Jilid, 1949),
3. Tafsir al-Quran (dalam majalh Qalam),
4. Sejarah Hidup Baginda Ali k.r.w.h (2 Jilid, 1950),
5. Sejarah Hidup Siti Aisyah (2 Jilid, 1950)
6. Sejarah Hidup Abu Bakar al-Asiddiq (2 Jilid 1951)
7. Sejarah Hidup Umar al-Khattab (4 Jilid, 1953)
8. Sejarah Hidup Uthman Affan (2 Jilid, 1953)
9. Intisari al-Quran,
10. Panduan Wanita (Mengenai Iman, Islam dan Hukum Ibadah).
11. Perempuan Islam dan Perempuan dan Pilihanraya (Fatwa Ulama al-Azhar, 1952).

Beliau menghembuskan nafas terakhir pada tanggal 14 Julai 1996M dalam perjalanan ke hospital akibat serangan lemah jantung. Jenazah beliau dikebumikan di Tanah Perkuburan Islam Taman Keramat. Beliau juga telah meninggalkan isteri beliau Hajjah Rahmah dan 14 orang anak.

1. Kelahiran Madrasah Hadith dan Penulisan Kitab Hadith dalam Tulisan Jawi.

Pengajian hadith biasanya berasaskan kepada sistem halaqah atau bulatan yang mana ia telah bermula sejak zaman Rasulullah s.a.w

lagi. Metode pengajaran ini adalah berdasarkan hadith Rasulullah s.a.w yang menggambarkan cara para sahabat Rasulullah s.a.w menerima hadith daripada baginda. Hal ini digambarkan di dalam hadith yang masyhur yang diriwayatkan oleh Saidina Umar al-Khattab yang dikenal sebagai hadith daripada Jibril.

Pengajian Islam melalui sistem halaqah ini telah memainkan peranan yang amat penting dalam penyebaran ilmu-ilmu Islam kepada masyarakat Islam, sebelum wujudnya pusat-pusat pengajian tinggi sebagaimana yang terdapat pada hari ini.

Institusi Pondok merupakan institusi pendidikan terawal di Tanah Melayu. Institusi tradisional ini berkembang pesat sebagai satu program pengajian yang penting hingga ke hari ini. Institusi pengajian pondok di Malaysia pada peringkat awalnya bermula dari rumah yang telah dijadikan sebagai tempat belajar berdasarkan bilangan pelajarnya yang sedikit. Namun apabila bilangan pelajarnya semakin bertambah, suasana pembelajaran di rumah tidak lagi sesuai. Sebaliknya para ibu bapa dan masyarakat sekeliling mengambil inisiatif untuk mendirikan bangunan yang sesuai sebagai tempat belajar. Bangunan ini bersambung dan berhampiran dengan rumah tuan guru. Bangunan itu dinamakan surau atau madrasah. Di samping bangunan-bangunan ini, didirikan pula pondok-pondok kecil sebagai tempat menginap para pelajar. Inisiatif ini diambil bagi kemudahan para pelajar yang terpaksa berulang alik dari jauh untuk belajar.

Dalam sistem pengajian pondok, pengajian hadith adalah salah satu daripada mata pelajaran yang diajar di samping pelajaran tafsir, fekah, tauhid, tasawuf dan lain-lain. Antara kitab hadith yang menjadi bahan pengajaran di institusi pondok adalah seperti *al-Kutub al-Sittah*, *Riyad al-Salihin*, *Bulugh al-Maram*, *al-Adhkar*, *Matan al-Arbain al-Nawawiyyah* dan *Matan al-Bayquniyyah*.

2. Metode Pengajaran hadith

Sistem pengajian pondok terkenal dengan teknik penyampaian ilmu secara tradisional. Sistem ini diamalkan secara konsisten di pondok-pondok tradisional dari awal penubuhan pondok di Tanah Melayu hinggalah ke hari ini. Namun di atas kesedaran sistem ini telah diubahsuai tahap demi tahap melihat kepada konteks keperluan semasa dalam mengharungi arus perubahan dalam sistem pendidikan Negara.

Perubahan ini telah dipraktikkan di Pusat Pengajian Pondok kandis sebagai satu langkah untuk meningkatkan tahap keberkesanan dan kecemerlangan ilmu-ilmu al-Quran dan al-Hadith. Di antara metode yang digunakan dalam menyampaikan pengajaran ilmu hadith iaitu *talaqqi*, *mushafahah*, menadah kitab, menghkatam kitab iaitu membaca dari kulit ke kulit, menghafaz hadith serta soal jawab.

KESIMPULAN

Setelah meneliti berkenaan dengan pengajian hadith di pondok sama ada berbentuk tradisional atau pun moden, jelas menunjukkan pengajaran hadith dititikberatkan di institusi ini. Pengajaran hadith di pondok memberikan pengisian yang tinggi kepada pelajarannya. Antara tujuan dan matlamat pengajian hadith di institusi pondok adalah untuk mendidik pelajar dengan al-Sunnah dan mengmalkannya di dalam kehidupan bermasyarakat.

Namun begitu, asas-asas dalam pengajian ilmu Mustalah al-Hadith kurang di ambil perhatian. Ilmu-ilmu berkenaan dengan kritikan sanad dan matan seperti al-Jarh wa al-Ta'dil kurang didedahkan. Ini mungkin disebabkan kurangnya guru-guru yang berkepakaran di dalam bidang tersebut dan perbincangan mengenai bidang ilmu tersebut memakan masa yang panjang. Oleh kerana kurangnya perhatian kepada ilmu ini membawa kepada sikap tidak prihatin kepada kesahihan hadith atau sesuatu maklumat yang diterima. Situasi ini menyebabkan para pelajar bermasalah dalam berinteraksi dengan hadith secara langsung.